

УДК 334.734:631.115.8 (477)
© 2016

С.Т. СЛЮСАР,
кандидат економічних наук

ДВНЗ “Переяслав-Хмельницький
ДПУ імені Григорія Сковороди”,
Україна

E-mail: devko89@ukr.net

м. Переяслав-Хмельницький,
вул. Сухомлинського, 30

**ПРОБЛЕМИ
СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ
ОБСЛУГОВУЮЧИХ
КООПЕРАТИВІВ В УКРАЇНІ**

Досліджено специфіку правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з діяльністю сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів. Запропоновано розвиток обслуговуючої кооперації як один із стратегічних напрямів розвитку сільських територій. Удосконалено на основі багатофункціональності організаційно-економічну структуру кооперативного формування. Стверджується, що за належної підтримки з боку держави сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи можуть стати потужними гравцями на ринку, як це сталося в Канаді та країнах ЄС.

Ключові слова: сільськогосподарська кооперація, сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, кооперативні формування, податкове законодавство, сільська територія, сільське населення.

Важливим засобом організації системного розвитку сільських територій є кооперація, яка, на нашу думку, має всі переваги для приміської зони, орієнтованої на забезпечення міста продовольчою продукцією. Світовий досвід підтверджує, що достатній рівень розвитку кооперативних формувань забезпечує продовольчу безпеку країни, підвищує конкурентоспроможність аграрного виробництва та соціальний захист населення. В Україні кооперативний підхід усе ще не має популярності серед малих форм господарювання в аграрному секторі. Розвиток обслуговуючої кооперації залежить від ініціативних і міцних лідерів, умотивованості окремих членів, консенсусу між зацікавленими сторонами, цілеспрямованої державної політики в питаннях формування нормативно-правової бази, податкової політики та фінансової підтримки.

До основних проблем розвитку кооперативних формувань в Україні можна віднести

відсутність належної державної підтримки; недосконалість структури аграрного ринку, його монополізацію та олігархізацію; обмежений доступ до кредитних ресурсів; відсутність структур вертикальної кооперації, кооперативних оптових баз тощо; низький рівень знань або брак інформації про переваги кооперації; відсутність лідерства, брак досвіду управління спільними ресурсами; брак кваліфікованих працівників.

Мета нашого дослідження полягала у виявленні, розробці, обґрунтуванні проблем становлення та розвитку організаційно-економічної структури кооперативного формування в Україні.

Результати дослідження та їх обговорення. Основні можливості розвитку сільських територій та їх галузевої структури залежать від рівня забезпечення ресурсами. З огляду на сприятливі природні умови, Україна має всі можливості для ведення аграрного виробництва, тому за існуючих тенденцій ситуація в галузі істотно зміниться (таблиця).

Прогноз виробництва валової продукції сільського господарства за галузями та категоріями господарств (у порівняльних цінах 2010 року) Київської області, млн грн [2]

Галузь	Рівняння тренду	Рік		
		2014	2018	2018 до 2014, %
Сільськогосподарські підприємства				
Валова продукція – всього,	X			
у т. ч. продукція рослинництва	$y = 3665,37x^{0,04}$	411,8	376,8	91,5
тваринництва	$y = 2129,13x^{0,21}$	264,1	262,7	99,5
Фермерські господарства				
Валова продукція – всього,	X	65,2	56,4	86,5
у т. ч. продукція рослинництва	$y = 69,4x^{1,15}$	38,8	35,4	91,2
тваринництва	$y = 5,65x^{1,05}$	26,4	21,0	79,5
Господарства населення				
Валова продукція – всього,	X	2242,3	2513,4	112,1
у т. ч. продукція рослинництва	$y = 1365,96x^{0,41}$	1144,7	1254,0	109,5
тваринництва	$y = 2730,73x^{-0,33}$	1097,6	1259,4	114,7

Отже, за збереження існуючих тенденцій до 2018 року виробництво валової продукції у підприємствах порівняно з 2014 роком скоротиться на 5 %. Переважна більшість основних продуктів харчування вироблятиметься в господарствах населення, частка яких зросте і становитиме 78,3 %. Як наслідок, значна частина трудових ресурсів залишатиметься в господарствах населення.

Аграрні підприємства переважно представлені агрохолдингами. У Київській області налічується 20 підприємств з площею землекористування більше 5 тис. га, з них 9 мають більше 10000 тис. га. Згідно зі статистичними даними, агрохолдинги контролюють 24,5 % сільськогосподарських угідь. Якщо враховувати підприємства, які формально не входять до структури агрохолдингів, то площа сільськогосподарських угідь агрохолдингів у Київській області зможе значно перевищити третину сільськогосподарських угідь [5, с. 8].

Господарства населення, за нашими прогнозами, збережуть вагомий роль у виробництві сільськогосподарської продукції. Госпо-

дарства населення будуть і надалі виробляти м'ясо, молоко, яйця, овочі. Дані господарства області спеціалізуються на виробництві молока, м'яса худоби та птиці, картоплі, овочів, плодів та ягід; спеціалізація характерна і для сільських територій приміської зони.

Нині в країнах Заходу, в США, Канаді та інших розвинених державах сільськогосподарською кооперацією охоплені майже всі основні сфери діяльності фермерських господарств [7]. Зокрема, успішно функціонують такі види кооперативів: обслуговуючі, збутові, кооперативи з фінансово-кредитного та страхового забезпечення, кооперативи зі соціального обслуговування, менеджменту.

Як бачимо, в аграрному секторі зарубіжних країн розвиваються різні форми кооперативів, які безпосередньо створюються фермерськими господарствами для досягнення більш високих результатів господарювання та захисту в конкурентній боротьбі з монопольними структурами у сфері переробки продукції та її збуту на внутрішньому й зовнішньому продовольчих ринках. Тому не-

випадково значного поширення набули кооперативи саме з організації збуту сільськогосподарської продукції та її промислової переробки. Одночасно, як свідчить досвід США, країн Західної Європи, фермерські господарства не створюють кооперативів з виробництва сільськогосподарської продукції, вважаючи, що приватне господарювання в цій сфері діяльності є більш ефективним і самодостатнім для них [8, с. 45].

Про масштаби розвитку сільськогосподарських кооперативів у розвинених зарубіжних країнах свідчать такі дані. У США функціонує 3 651 кооператив з обсягом бізнесу (товарообороту) понад 120 млрд дол., ними отримано прибутку 1,7 млрд доларів. Кількість членів кооперативів становить 3 353 000, зайнятих у них працівників на постійній основі сягає 174 тис. чоловік, а частково зайнятих – 92 тис. [8, с. 54].

Новим напрямом у розвитку сільськогосподарських кооперативів у зарубіжних країнах є створення асоціацій кооперативів, завдяки чому досягається вищий рівень їх конкурентоспроможності на продовольчому ринку, більш надійний захист від впливу монополізованих структур в агробізнесі.

Основними проблемами розвитку кооперативних формувань в Україні, і в Київській області у тому числі, є:

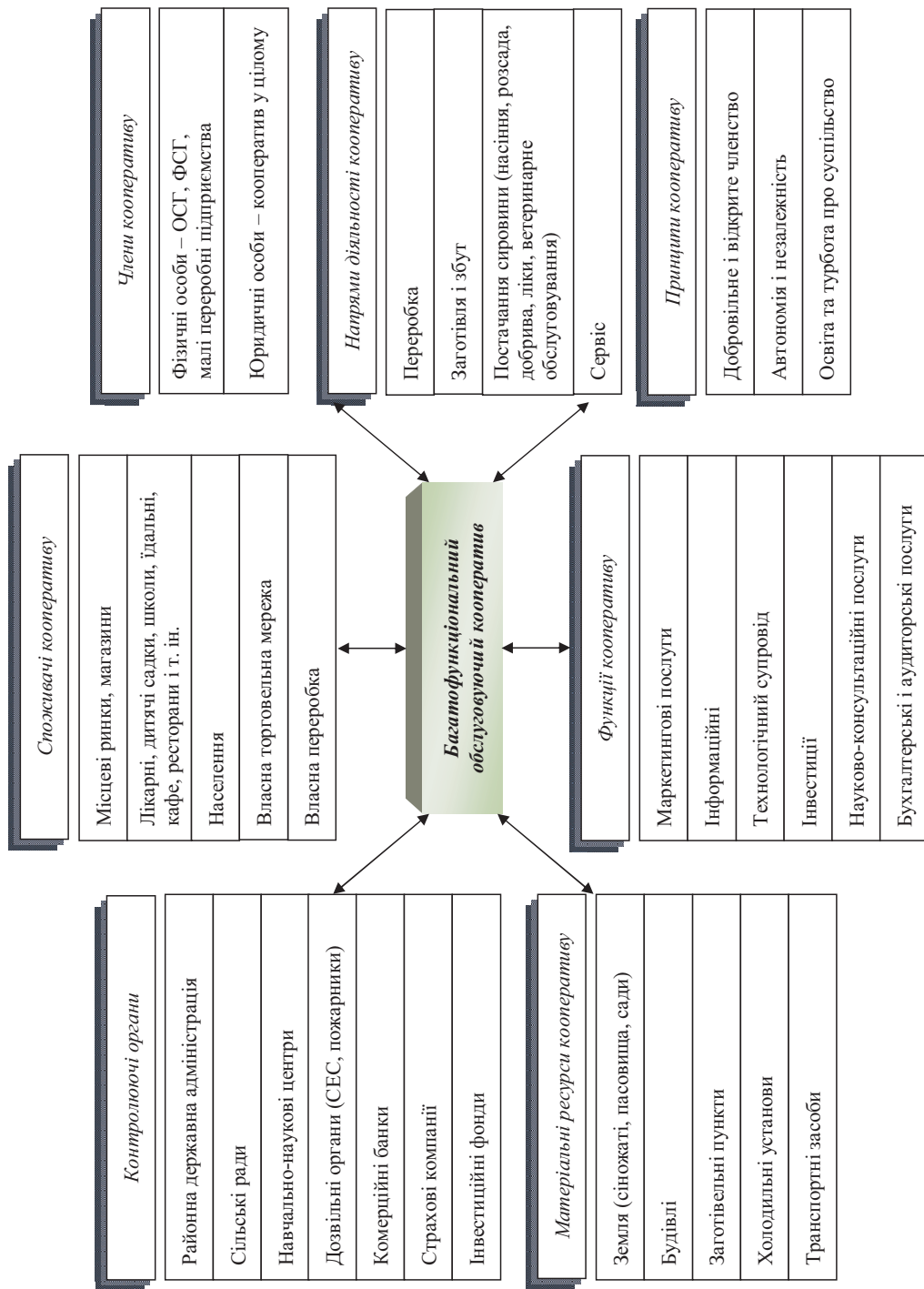
- відсутність належної державної підтримки;
- недосконалість структури аграрного ринку, його монополізація та олігархізація;
- обмежений доступ до кредитних ресурсів;
- відсутність структур вертикальної кооперації, кооперативних оптових баз тощо;
- низький рівень знань або брак інформації про переваги кооперації;
- відсутність лідерства, брак досвіду управління спільними ресурсами;
- брак кваліфікованих працівників [1].

Більшість українських та закордонних фахівців схиляються до думки, що для надання потужного поштовху розвитку обслуговуючої кооперації в Україні необхідно розробити два стратегічно важливі документи: комплексну програму сталого розвитку сільських територій та державну цільову

економічну програму підтримки розвитку сільськогосподарської обслуговуючої кооперації, як важливої складової сталого сільського розвитку.

Розробка таких документів, перехід на середньострокові кошториси та належне фінансування заходів у межах цих програм не тільки сприяли б поширенню обслуговуючої кооперації, підвищенню добробуту сільських жителів, а й дали б можливість Україні залучити кошти міжнародної технічної допомоги в аграрний сектор, як зробили протягом 2011–2012 рр. Молдова та Грузія [7].

Оскільки сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи сприяють зростанню продуктивності праці виробників сільськогосподарської продукції, створенню нових робочих місць, розвитку сфери послуг на селі, забезпечують соціальну захищеність та інтеграцію сільського населення, одним з основних бенефіціантів успішного розвитку СОК є жінки, зокрема фермери або малі підприємства, які завдяки кооперативам отримують можливість встояти в умовах маскулістних, суто чоловічих жорстких правил поведінки та гри, що сформувалися в складних економічних реаліях України. Враховуючи те, що розвиток сільських територій та різні види зайнятості сільського населення можливі лише за умови налагодження дієздатної сільськогосподарської кооперації в аграрному секторі економіки, удосконалено на основі багатофункціональності організаційно-економічну структуру кооперативного формування (рисунок). До функцій кооперативу належатиме, крім реалізації продукції, забезпечення постачання фермерам кормів, молодняку тварин, надання ветеринарної допомоги. Кооперативні принципи дозволять реалізувати кооперативні цінності їх щоденної соціально-економічної діяльності, так само вони сприяють збереженню особливостей, які відрізняють їх від інших суб'єктів ринкової економіки. Реалізація цих принципів забезпечить соціальну спрямованість діяльності кооперативних формувань. В основу розроблених пропозицій покладено мотиваційну складову, яка зацікавить членів кооперативу поглибити свої знання щодо його діяльності та організації вироб-

Структура базатофункціонального кооперативного формування

ництва. Фінансувати створений кооператив можливо не тільки за рахунок державного та регіонального бюджетів, але й зацікавлених юридичних та фізичних осіб.

Запропонована організаційно-економічна структура кооперативу дозволить не тільки охопити всі стадії виробництва та переробки продукції, а й, зменшивши тим самим кількість посередників, реалізувати механізм підтримки поточної діяльності малих форм господарювання в агровиробництві для підвищення рівня життя сільського населення.

Водночас, дана структура дозволить збільшити виробництво валової продукції в цілому таких галузей, як овочівництво, плідництво, ягідництво, молочне та м'ясне скотарство, які не є привабливими для великих підприємств, але мають ключове значення для продовольчої безпеки держави; створити додаткові робочі місця та знизити ціну готової продукції внаслідок її реалізації безпосередньо за місцем виробництва, підвищити додану вартість продукції шляхом покращання первинної обробки та зберігання, її безпечність для здоров'я людини та якість.

На сьогоднішній день закономірним є той факт, що з кожним роком обсяги молока падають і скоротилися майже на третину. Люди пускають худобу під ніж, оскільки тримати її в домашніх умовах стало не вигідно. І, звісно, це негативно впливатиме на роботу кооперативу [4]. Ситуація, що складається нині в сільській місцевості, свідчить про недосконалість державної політики у тваринницькій галузі.

Аби збільшити поголів'я корів, сільське населення потрібно зацікавити. Мають бути не лише податкові преференції, а й бажано подумати про місце випасання тварин, чим їх годувати взимку, адже всі землі переорані, а ціна на корми така, що до них уже навіть не допуститися. І все ж таки, незважаючи на цілу низку проблем, ми переконані, що даний напрям потрібно розвивати.

Сучасний стан ринку молока і молочної продукції в Київській області обумовлений значною кількістю факторів, серед яких визначальними є дефіцит сировинної бази, зростання залежності від цін на світових ринках, відсутність стратегічних програм

розвитку ринку молока і молочних продуктів за високого ступеня державного регулювання молокопереробного сектору, що не відповідає потребам виробників.

На основі проведених досліджень, можна дійти висновку, що сільськогосподарські кооперативи – це перспективна справа, але цю роботу потрібно налагоджувати. Нею потрібно займатися постійно, і в першу чергу на державному рівні. Українське село занепадає та дуже важко пристосовується до ринкових умов. Високий рівень безробіття, відсутність доріг, нестача бібліотек, лікарень, а тепер ще й шкіл – усе це про наше сучасне село. Обслуговуючим кооперативам самотужки не вдасться поліпшити ситуації на сільських територіях, але їх внесок у цю справу може виявитися вагомим.

Кооперативне законодавство України вже давно потребує оновлення. Сьогодні його найсуттєвішою вадою є безсистемність. Тому робота у цьому напрямі має стати однією з пріоритетних. Базовий Закон України “Про кооперацію” вже давно не є ефективним регулятором кооперативних правовідносин [3].

Податкове законодавство не регламентує специфіки оподаткування кооперативів, зокрема звільнення від податку на прибуток кооперативних виплат. Це спричиняє невідповідність податкового статусу природі та принципам обслуговуючих кооперативів. Крім того, державна політика має бути спрямована не тільки на підтримку наявних кооперативів, а й на створення нових кооперативів перспективних типів. Як свідчить досвід ЄС та Канади, найпотужнішими стають переробно-збутові кооперативи, які додають вартість первинній сільськогосподарській продукції [4, 7].

Стимує розвиток сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів те, що селяни втратили довіру як один до одного, так і, особливо, до держави, яка стала ініціатором кооперативного руху і вже не раз обіцяла сільському населенню значні переваги кооперації, починаючи з колективізації аграрного сектору, що обернулося до них втратою землі, свободи, значним погіршенням життєвого рівня. Знання про кооперацію не лише в

сільського населення, але й у більшості голів сільських рад, депутатів сільського і районного рівнів, нерозуміння суті кооперації та тих переваг, які вона забезпечує сільському населенню, неефективна державна політика, зокрема влада чиновників не розуміє і не хоче розуміти, що таке обслуговуюча кооперація, що вона повинна надавати допомо-

гу агроваровиробникам у виробництві й реалізації сільськогосподарської продукції, сприяти поліпшенню добробуту сільського населення [6, с. 175]. Адаже за належної підтримки з боку держави сільськогосподарські обслуговуючі кооперативи можуть стати потужними гравцями на ринку, як це сталося в Канаді та країнах ЄС.

Висновки

Отже, будь-який кооператив ґрунтується на рівності його членів, які є не пайовиками, які очікували прибутку з вкладеного капіталу, а кооператорами, які прийняли рішення про виконання деяких специфічних аспектів діяльності своїх господарств через кооператив. Світовий досвід та аналіз дають підстави стверджувати, що достатній рівень розвитку кооперативних формувань забезпечує продовольчу безпеку країни, підвищує конкурентоспроможність агропромислового виробництва та соціальний захист населення.

В Україні кооперативний підхід усе ще не має популярності серед фермерів та влас-

ників особистих селянських господарств. Спільна діяльність із закупівлі та збуту є рідкісним явищем через відсутність довіри та конфлікт інтересів між фермерами, нестача професійного менеджменту в діяльності груп та система оподаткування, яка не відрізняє кооперативи від інших форм господарювання. Розвиток обслуговуючої кооперації в Україні залежить від ініціативних і міцних лідерів, умотивованості окремих членів, консенсусу між зацікавленими сторонами, цілеспрямованої державної політики в питаннях виваженої законодавчої, податкової політики та фінансової підтримки.

Бібліографія

1. Закон України “Про сільськогосподарську кооперацію” від 20.11.2012 р. № 5495-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc>
2. Офіційний сайт Головного управління статистики у Київській області. Статистична інформація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – <http://www.oblstat.kiev.ukrstat.gov.ua>
3. Про кооперацію: Закон України від 10 липня 2003 р. / Верховна Рада України // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 5. – ст. 35.
4. Ставнійчук М. Реформа, з якою Україна запізнюється на 20 років / М. Ставнійчук // Дзеркало тижня. – 2012. – 30 листоп. – № 44.
5. Судеркін А.М. Розвиток малого підприємництва на селі та його соціально-економічні наслідки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.07.02 / А.М. Судеркін. – Київ, 2006. – 20 с.
6. Терещенко В.К. Соціально-економічний розвиток сільських територій: навч. посібник / В.К. Терещенко, Н.В. Морозюк. – К.; Ніжин, 2011. – 184 с.
7. Challenges for the Agro-food Sector in European Transition Countries // OECD Policy Briefs, May, 2011.
8. The future of rural society. Commission communication transmitted to the Council and to the European Parliament on 29 July 1988. – 68 p.

Рецензенти – доктори економічних наук,
професори Л.І. Катан, В.К. Терещенко